

Una aproximació al règim verbal en català antic: una font per al llenguatge juridicoadministratiu actual?

Jordi GINEBRA
Xavier RULL
Universitat Rovira i Virgili
Tarragona

Resum:

Aquesta comunicació analitza fins a quin punt les prospeccions en la llengua antiga permeten ajudar a fixar el règim verbal del llenguatge juridicoadministratiu actual. Comenta, a grans trets, quins són els criteris que cal seguir a l'hora de decidir si cal recórrer al català antic i també quins són els adequats un cop s'ha comprovat que una prospecció pot ser útil.

El cos del treball analitza casos puntuals en què el llenguatge jurídic actual no coincideix amb la llengua antiga. Un primer apartat, més general, se centra en uns quants verbs que tenen una estructura gramatical que no coincideix amb la que recull el DIEC. El segon apartat analitza les variacions que, al llarg dels anys, han patit algunes construccions verbals referides a penes. Finalment, aprofundeix en tres casos pràctics en què s'ha detectat vacil·lació en el règim verbal.

PARAULES CLAU: intransitivitat, llenguatge juridicoadministratiu, règim verbal, transsitivitat, variació sintàctica.

Abstract: *The verbal regime in the legal sphere from a diachronic standpoint: a source for establishing current legal language?*

This communication analyses to what extent prospection in the old language allows us to fix the verbal regime of our current legal and administrative language. It addresses, broadly speaking, the criteria to be applied when deciding whether old Catalan should be resorted to, and which criteria are suitable after it has been ascertained that a prospection may be useful.

The body of work analyses specific cases in which the current legal language does not match the old language. An initial, more general section, focuses on a few verbs that have

a grammatical structure that does not match that of the DIEC. The second section analyses the variations occurring in certain verbal constructions related to penalties over the years. Finally, it analyses three practical cases in which hesitancy was detected in the verbal system.

KEY WORDS: intransitivity, legal and administrative language, verbal system, transitivity, syntactic variation.

1. EMMARCAMENT DEL TREBALL

Arran de la restitució democràtica a l'Estat espanyol (1978) i el consegüent procés de normalització de la llengua catalana (que va comportar cooficialitat i presència a l'escola, als mitjans de comunicació i a instàncies administratives), va sorgir la qüestió de com s'havien d'escriure els documents juridicoadministratius en català.¹ Cal tenir present que els àmbits administratiu, legislatiu, judicial i notarial (aquest darrer, a partir del 1862 amb la Llei del notariat) s'havien castellanitzat força sobretot a partir del segle XIX, i que, a més, en el període 1939-1975 a Espanya es va viure la dictadura del general Franco, repressiva envers el català i amb desalfabetització de la població, de manera que el castellà era l'única llengua emprada en estaments oficials.² Això va fer que, en aquest tecnoclecte, s'anessin perdent les solucions pròpies del català (Duarte, 1986). La situació als anys vuitanta del segle XX, doncs, era que a l'hora d'escriure en català hom es trobava sense referents i les eines de consulta —cas dels diccionaris— deixaven sense resposta més d'un dubte.

Una de les vies per a trobar solucions en aquest camp va ser recórrer al català antic. En efecte, des de l'edat mitjana i fins ben entrada l'edat moderna el català va ser una llengua d'ús habitual en l'àmbit juridicoadministratiu. Per tant, es podia

1. Aquest debat es va donar alhora en altres àmbits, com ara el del model de llengua als mitjans de comunicació.

2. Parlem, és clar, de la part del domini lingüístic català dins l'Estat espanyol. A la Catalunya del Nord el procés va ser de francesització. Val a dir que ni tan sols el Principat d'Andorra se'n va escapar, ja que hi trobem influència del castellà i del francès: l'*auto* castellà s'anomena *aute*, no pas *interlocutòria* o *provisió* (Rull, 2007, p. 69-70), i alguns comuns han emprat tradicionalment *arrest* per designar un acord de caràcter general, terme que prové del francès *arrêt* 'disposició general' (Rull, 2007, p. 68; Badia, Ganyet i Pérez, 1992, p. 15). Aquest mot devia ser força usat, ja que al segle XVII es troba el verb *arrestar* (grafiat *arrestar*) 'acordar' en la documentació de diverses administracions andorranes (Rull, 2010a, p. 101): «[...] se a arestat lo següent [...]» (document de la Junta del Morbo sobre mesures anticontagi de la pesta, agost del 1652); «Areste lo Consel de la paròquia [...]» (acord del Consell de la parròquia de la Massana sobre un retaule dedicat a sant Isidre, 26-5-1685), i «[...] se a tingut Consell de la Terera per la notítia se a tingut que lo reverendíssim señor fra Julià Cano, bisbe de Urgell i príncep soberà de les presents valls, vol pujar per a jurar i confirmar; i com se acostume que un de cada parròquia lo deu anar a rebre al riu de Arcavell, vora la creu, areste lo Consell que vagen los baix anomenats: [...]» (acord del Consell General sobre la visita del copríncep episcopal, 23 maig 1696) (documents reportats per Bascompte, 1997).

pouar en textos pretèrits per tal de trobar-hi terminologia, expressions i recursos estilístics genuïns, i així fornir de material el registre juridicoadministratiu actual. Aquesta via va ser exposada per diversos autors durant els anys vuitanta del segle xx (Solé i Cot, 1977, 1982; Casanova, 1983, 1984, 1985, 1986; Duarte, Ferrer i Torrents, 1984; Polanco, 1984; Duarte, 1986; Duarte i Torrents, 1986, 1988; Vila, 1987 —aquesta autora amb atenció al castellà d'Aragó—; Fabregat, López i Olmos, 1988; Mestres, 1988), i en algun cas desenvolupada (cas de Duarte o Mestres).³ Tot plegat va fer que es generalitzessin solucions com *bestreta* ('donar per avançada una part d'un pagament, del sou, etc.', també dit *avançament*), *atès* (fórmula introductòria com a traducció del castellà *por cuanto* o *resultando*), *comís* ('pèrdua d'una cosa per part de l'autoritat'), *quitança* (per *finiquito*), *cimera* ('reunió d'alts mandataris'; és un reaprofitament semàntic, ja que la cimera és el guarniment superior d'un elm), *forest* 'bosc públic', *crida i cerca*, etcètera.⁴

Un aspecte a resoldre en el llenguatge juridicoadministratiu és el règim verbal. Els diccionaris generals i els vocabularis terminològics rarament el consignen amb detall, més enllà de les etiquetes *tr* 'transitiu' o *intr* 'intransitiu' (i alguna altra) i, escadusserament, exemples o notes d'ús.⁵ A més, en algun verb propi

3. En algun cas hom es lamenta que, en l'estudi de la llengua antiga com a font per a fixar el català normatiu contemporani, els autors s'hagin centrat en la gran literatura (Ramon Llull, Ausiàs March, *Tirant lo Blanch*, *Curial e Güelfa*, Jaume Roig, etc.) i gèneres afins, com la litúrgia (*Homilies d'Organyà*), i el gènere epistolar o la historiografia (les quatre grans cròniques) —com feien Anfós Par o Pompeu Fabra—, i que, en canvi, hagin prestat poca atenció als documents legals (vegeu Casanova, 1983, p. 74-75 i p. 82-83; 1986, p. 75-76; aquest segon article recull reflexions d'altres autors en aquesta mateixa línia).

4. Val a dir que aquesta pràctica ja va ser aplicada amb anterioritat. Així, Coromines (1971) proposava de traduir l'espanyol *fallar* per *pronunciar* (en l'expressió *pronunciar sentència* o usat absolutament) basant-se en el català medieval —que seguia els usos del llatí— i en la comparació amb l'anglès i el francès (i també, de retruc, *fallo* per *pronúncia*, si bé en aquest cas seria una innovació). Igualment, la situació forçosa de manca de feina (en castellà *paro*) es diu modernament *atur*, a pesar que fins a les primeres dècades del segle xx es deia *vaga* (aquest segon terme s'ha reservat per a 'aturada voluntària d'activitat amb l'objectiu de pressionar l'empresa o un govern en defensa d'interessos propis', en castellà *huelga*). El mot *atur* apareix en l'obra d'Ausiàs March com a nominal de *aturar* («E, si'n lo molt havia lonch atur, | tot bé complit seria entre nós», llegim en el DCVB, sota l'entrada *atur*), i segons el DECat (vol. I, p. 486) va ser difós amb el sentit actual als anys vint i trenta del segle xx. Coromines fins i tot en fa una defensa: «la repulsa amb què fou acollit l'ús periodístic d'aquest mot per a 'acte de parar una activitat industrial, de tràfic', etc., que es féu tan usual durant els anys vint i trenta, fou excessiva i s'haurà d'abandonar: ni la desviació semàntica que se li imprimia era gaire greu (de 'fet de parar-se, d'insistir' es passava, no innaturalment en rigor, a 'fet de detenir') ni s'albirava un altre remei, ni s'ha trobat, i necessitem un mot o altre».

5. Per exemple, el VJur (p. 73), en l'entrada castellana *incurrir* (consignat com a intransitiu), conté dues accepcions. La primera du entre claudàtors la informació «[en falta, delito, error]» i tot seguit dóna com a equivalència catalana *incórrer*. La segona du entre claudàtors la informació «[circunstancies no negatives]» i tot seguit dóna com a equivalències catalanes *produir* i *concórrer*. La informació entre claudàtors de la primera accepció es pot considerar —indirectament, si es vol— una orientació sobre el règim del verb castellà (*incurrir en una falta*), però no indica res sobre el règim de l'equivalència catalana. D'altra banda, la informació entre claudàtors de la segona accepció no aclareix res. L'excepció a aquesta pràctica és el

d'aquest tecnolècte hi ha hagut vacil·lacions a l'hora de fixar-ne l'ús en obres de referència (diccionaris, vocabularis, manuals d'estil, guies d'ús, etc.). Si la llengua antiga és una eina més per a l'establiment del llenguatge juridicoadministratiu actual, la pregunta és fins a quin punt pot ajudar a fixar el règim verbal i de quina manera. Aquest és l'objectiu del present treball.⁶

2. CRITERIS DE RECUPERACIÓ DE FORMES ANTIGUES

Documentar-se en l'antiguitat per establir el llenguatge juridicoadministratiu actual implica haver d'adoptar uns criteris. Duarte (1986, p. 16) ja alerta que «no es tracta tan sols d'aplegar la informació sobre la tradició del llenguatge administratiu català, ans també de fixar uns criteris de selecció i introducció d'aquestes formes», i hi afegeix que els «objectius són: *a*) delimitar quines són les formes que convé restablir i *b*) fixar el procediment que caldrà seguir per incorporar-les al llenguatge administratiu actual». Més avall (p. 18) insisteix que «[e]ns interessa, però, de plantejar-nos [...] els criteris de selecció i de reincorporació de les dades terminològiques que obtenim de l'estudi de la tradició del llenguatge administratiu català». Igualment, Duarte i Torrents (1988, p. 42) entenen que «la funció que correspon de complir als dialectes històrics i geogràfics en l'establiment de la terminologia administrativa hauria de quedar definida dins d'unes línies generals de política terminològica que configuressin l'ordre de prelación dels criteris de formació de neologismes en els tecnolèctes catalans». Per tant, cal definir prèviament quins criteris cal seguir. A tall de mostra, Duarte és del parer que no s'ha de reintroduir el tractament de respecte *en/na*; però sí el tractament de *vós*.

Els criteris que estableix Duarte (1986) són generals. Primerament (p. 18-19) indica que cal veure si hi ha un terme del català actual que serveix per a expressar el concepte en qüestió (idea represa en Duarte i Torrents, 1988, p. 43). Si fos així, no cal reintroduir cap mot antic.⁷ Segonament (p. 19-20) entén que, si el mot ja no existeix en el llenguatge general català, cal consultar reculls lexicogràfics antics i comprovar si en algun parlar es manté. L'objectiu és determinar-ne l'abast exacte, tant semàntic com sintàctic. Finalment (p. 20), advoca per la prudència. A Duarte i Torrents (1988, p. 43) es consignen més instruccions: que la introducció d'un

manual *Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català* (2a ed.), que en el vocabulari consigna a la mateixa entrada el règim preposicional. Sobre aquestes qüestions vegeu Rull (2010b) per a la terminografia juridicoadministrativa i Ginebra (2003) i també Montserrat i Ginebra (2000) per a la lexicografia general (on hi ha verbs propis de l'àmbit juridicoadministratiu, analitzats per les aportacions esmentades, com *renegar* i *renunciar* en el primer cas [p. 446] o *reincidir* en el segon [p. 175]).

6. En aquest treball, i com a mera convenció, reportem documents fins a mitjan segle XVIII.

7. Duarte també sosté que cal descartar la reintroducció de variants, com *procediment* i *defalcar* per *procediment* i *desfalcar*.

terme o expressió antics sigui feta per un organisme amb autoritat, per tal d'evitar la dispersió, i comprovar si un mot o un sentit antics figuren en diccionaris generals, ja que això en facilitaria la difusió posterior (posen com a exemple *remoure* 'apartat d'un càrrec').

Aquestes guies es poden aplicar als verbs. Quant a la primera instrucció (comprovar si hi ha un mot actual vàlid), com a exemple podem posar els mots *decebre* i *decebiment*. En època medieval significaven 'enganyar' i 'engany' i eren força usats en textos juridicoadministratius.⁸ Tenint altres formes usuals (com *enganyar* i *engany* o concurrències verbonominals com *falsejar dades* i *falsejament de dades* o *ocultar informació* i *ocultació d'informació*) no sembla necessari reintroduir-los, oimés si en el llenguatge general *decebre* i *decepció* ja tenen un altre sentit: 'algú o alguna cosa, no respondre a allò que hom n'esperava'.

La segona instrucció (comprovar l'abast d'un verb en la llengua antiga) es pot il·lustrar amb l'acció d'escapar-se d'un centre de reclusió. Hi ha els verbs *escapar* (-se), *evadir-se* i *fugir* i els noms *evasió*, *fugida* i *fuga*.⁹ El DIEC no recull *fugar-se*, usual en la parla i fins i tot en mitjans de comunicació de masses. Amb tot, el DCVB reporta *fugar* com a antic amb el sentit causatiu de 'fer fugir' (l'exemple és: «Qui ab hòmens de la vila fugassen los malfactors»; arxiu municipal d'Igualada, any 1509). Farauo de Saint-Germain (en línia) també recull el participi *fugat-ada* i el defineix com «posat en fuita», amb aquest exemple: «Aquella Cathalunya que diversos Reys vehins de França e Spanya e altres ha rots, fugats e perseguits e mesos a total estermi» (resposta del bisbe Margarit a la proposició de Joan de Navarra, Corts de Barcelona, 1454). Tot plegat potser permetria reconèixer *fugar-se* com una extensió de l'antic verb causatiu *fugar*.¹⁰

La tercera instrucció (la prudència) és important en relació amb la semàntica. En l'arreplega d'usos antics cal distingir la tipologia de les fonts. No és el mateix

8. El DCVB porta aquests exemples de Ramon Llull: «En totes quantes mercaderias veem... ha engans e maestríes e decebiments de gents per raó de los falsos mercaders» i «Sots moltes de belles paraules veg moltes de falsetats... e molts de decebiments». I al *Manual de Consells de la ciutat de València* (segle XIV) hi llegim: «E si decebrà la cort dién que no à corona [...], que pach per pena ·CC· sous per rahó del decebiment e engan que feyt haurà a la cort».

9. El mot *fuita* ha quedat pràcticament reservat a fluids que marxen d'un dipòsit o una canonada, i el mot *escapament* apareix en construccions fixades com *tub d'escapament* però no gaire més.

10. Quant a *fugir* i *escapar*, i amb referència al règim verbal, podem dir que antigament el complement locatiu de procedència podia dir-se amb *a* o amb *de*, mentre que actualment només va amb *de*. Són exemples amb *a*: «Fent solitària vida per fugir als mundanals negocis» (*Tirant lo Blanch*, extret del DCVB); «Us consell, fills, que fujau a tal malaltia, que porta en si infinits mals» (sor Villena, *Vita Christi*, extret del DCVB); «Per ço, volent fugir a litigis, fent emperò estes coses ab auctoritat [...]» (document del 16-4-1651, extret de Bascompte, 1997); «Jo us prech que'm lexets anar a ma gent, e farets dos béns: lo primer, que escaparets als càrrechs de les despeses que jo fas ací» (fra Antoni Genebreda, *Libre de consolació de Philo-sophia*, extret del DCVB); «Per aquells jo crec que són escapat moltes voltes a animosa mort» (Boccaccio, *Decameró* [versió catalana del 1429], extret del DCVB). Són exemples amb *de*: «Per tal que fogis dels vans

un contracte (de natura mercantil) que una llei (de natura política). Tots dos documents obliguen, però no de la mateixa manera (en el primer cas hi ha unes parts que ho fan per pròpia voluntat; en el segon cas hi ha una imposició). Per tant, el verb *acordar* no tindrà el mateix abast semàntic en un document que en l'altre (en un contracte l'acord és una entesa, en una llei allò que acorda el poder legislatiu és una decisió unilateral).

Tot i que, com hem vist, la metodologia esbossada per Duarte (1986) pot aplicar-se als verbs, la praxi d'aquest mateix autor no fa gaire llum sobre el règim verbal. En les seves aportacions tracta vocabulari (*despesa/messió, bestreure, certificació/certificat, convocatòria/convocatòria, meritari, menysvalença/minusvàlua, etc.*), construccions (*fermar dret, crida i cerca, a dia cert, a preu fet, etc.*, incloent-hi elements introductoris o connectors com *atès que, per raó de, en esguard de, en paga de, etc.*), sufixos (*-atge, -dor, etc.*) i altres recursos textuais (com la distinció entre *ací* i *aquí* o els adverbis *proppassat* i *propvinent*); però no pas règim verbal. En tot cas, quan esmenta algun verb pot donar un xic d'informació sobre el règim. A tall de mostra, Duarte, Ferrer i Torrents (1984, p. 6) parlen de verbs (*remoure* 'fer plegar', *ratificar, cassar*) però no diuen res del règim; sols quan parlen de *clam* 'querella' (p. 6) assenyalen l'existència del verb *clamar-se de*. Més avall (p. 7) reporten altres verbs indicant quin règim verbal tenen, com *vedar* o *seguir-se*. En resum, en les línies marcades pels diversos autors no s'ha incidit gaire en la qüestió del règim verbal —hem citat Duarte, però un altre autor que ha treballat en aquest camp, Mesres (1988), tampoc no aclareix gaire cosa.¹¹ Tal situació segurament s'explica perquè és més assequible recopilar paraules o expressions que no pas trets sintàctics; però creiem que també és pertinent recopilar informació sintàctica, tal com ha reclamat Solé i Cot (1982, p. 56).

Podem mirar, doncs, si fer prospeccions en la llengua antiga ajuda a fer llum en la fixació del règim verbal actual en el tecnolecte juridicoadministratiu.

3. BUIDATGE D'OBRES (I): MOSTRES DE VERBS DIVERSOS

Afortunadament disposem de força edicions de documents antics, sovint amb descripcions sobre la llengua d'aqueixos documents. Un buidatge de

delits de aquest món» (Ramon Llull, *Llibre d'Evast e Blanquerna*, extret del DCVB); «E pot hom dir a eles quin nom se vulla e que escapan hom de la mort e que sson guardes» (Ibn Wafid, *Llibre de les medicines particulars*, extret de Farauto de Saint-Germain [en línia]); «Porien caure en la fossa de què yo som escapat» (Bernat Metge, *Lo somni*, extret del DCVB).

11. Aquesta situació d'abandonament —si se'n pot dir així— ha estat reconeguda per Casanova (1986, p. 86-87), segons el qual tots els estudis sobre documents juridicoadministratius de les edats mitjana i moderna fets en el País Valencià no tracten aspectes morfològics i sintàctics, a excepció d'algun treball seu (Casanova, 1984) sobre l'ús de dues preposicions amb conjunció interposada («d'ací a e per tot lo mes d'abril», «originari o domiciliat e heretat sens frau de e en lo dit regne»).

les obres ens forneix una quantitat ingent de dades. Posem-ne algunes mostres:¹²

— El verb *interrogar*, omnipresent en les testificacions de judicis, avui dia bàsicament només regeix, a més de complement directe, la preposició *sobre* (*el van interrogar sobre la situació financera de l'empresa*); però un buidatge de judicis revela que abans tenia més versatilitat. Examinant el treball d'Ahumada (1994), sobre el rapte d'una noia a Lleida al segle XIV, trobem: «Caterina la castellana, en son fet propi interrogada sens sacrament e en fet d'altri, testis qui jurà dir veritat. Interrogat qui la ha presa, dix que'l batle dels juheus» (p. 11); «Johan de Montlor, sastre e habitador de Leyda, interrogat sens sacrament en fet propi e en fet d'altri, testis qui jurà dir veritat, interrogat qui l'ha pres, dix que'l batle dels juheus, interrogat per què l'ha pres, dix que [...]» (p. 12); «Interrogat si ell depositant pres la dita sa germana per rahó de diners [...]» (p. 13). En altres textos també: «Interrogat si ell testis ha consentit [...]» (Farreny, 1986b, p. 49). I també: «Interrogat sobre la ·III_a· declaració e dix que [...]» (*Llibre de cort de justícia de València*).

— En català contemporani el verb *condemnar* du complement directe —que expressa la persona que rep condemna— i sol dur altres complements preposicionals que indiquen la durada o el tipus de pena, generalment introduïts amb *a*: *condemnar algú a deu anys, a cadena perpètua, a galeres, a mort*. Seguint el DCVB, en català medieval aquest verb tenia la mateixa configuració sintàctica. El buidatge de documents, però, ens ofereix variacions. La configuració sintàctica esmentada hi apareix; així, a Mallorca i durant el segle XVI, hi trobem el segon complement introduït per *a*: «[...] reservant.se Sa Senyoria arbitre y facultat de condemnar tal ladre a mort natural si la qualitat del furt ho requerirà» (edicte del 1547; reportat per Planas Rosselló, 2001, p. 205). Però en altres documents el segon complement va introduït per *en*. És el cas d'un document andorrà del segle XVII: «[...] pronunsiam, sentenciam, y al dit Juan Dalmau, reo present, comdemnam en deu anys continuos de galera» (Rull, 2010a, p. 89; sentència condemnatòria de Joan Dalmau àlies lo Sastret, 17-4-1619, editada per Bascompte, 1997). I Diéguez Seguí (2001,

12. Per a una mostra dels estudis i edicions de textos antics, vegeu la bibliografia. Bona part dels textos es troben inclosos al Corpus informatitzat del català antic (CICA), <<http://webs2002.uab.es/sfi/cica>>. Donem compte només de casos que tenen una configuració sintàctica pretèrita diferent de la present, o no prevista per les obres de referència actuals. Per això deixem de banda verbs com *eximir*, la configuració sintàctica actual del qual (*eximir algú d'una cosa* 'deslliurar d'una obligació') ja es troba a la baixa edat mitjana com l'única emprada (al costat d'*eximir-se d'una cosa*), segons els documents del CICA (en les *Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimoniós*, del segle XIV, s'hi llegeix: «[...] haüda encara rahon dels seus béns los quals se eximiran de talles o de collectes»; i en una missiva de l'infant Alfons al rei Ferran I, del 21 d'octubre de 1413, hi diu: «De vostra excel·lència hé reebuda una letra ab la qual mana a mi que, sobre la supplicació que per part del Spital de Santa Creu d'aquesta ciutat és estada feta a vostra senyoria, que li plagués en sa protecció e salvaguarda posar e encara eximir de host e de cavalcada en tot cas tots aquells qui són en servey del dit Spital»).

p. 180) també reporta el fragment «[...] e encara sia condampnat en perdre tots los seus béns romanens», d'un document del País Valencià.

— En testaments hom sol indicar qui en serà marmessor. Entre els possibles verbs per donar aquesta informació hi ha *nomenar*, *escollir*, *elegir*, etc., que solen dur dos complements: el directe —expressa qui farà de marmessor— i un predicatiu d'objecte preposicional. Aquest segon complement actualment sol ser introduït sense preposició o bé per *com a*; però en èpoques passades duia *en* (règim documentat pel DCVB al costat d'altres possibilitats). Així, a les Borges Blanques al segle XVII llegim: «Elegesch en marmessors y de aquest mon últim y darrer testament executors als Ilhustres y molt Reverents senyors Pere Joan Pons y Joan Pau Molner y Ferran [...]» (Ripollés i de la Fragua, 1999, p. 135). A la regió de Girona, al mateix segle, llegim: «En y allò qual pos y elegesch en manumissors y de aquest meu últim y darrer testament executors, és a saber, los Reverents Rector qui ara és o per venir serà [...]» (testament de Miquel Matas, olotí, 22-1-1637; el notari, Miquel Albertí, exercia a Blanes; reportat per Homs i Vila, 1999, p. 133). També a Mallorca: «[...] fas y orden aquest ultim nuncupatiu y darrer testament.ett. ab lo qual posse y alegesch en mermassors meus [...]» (Martínez i Taberner, 2000, p. 128; testament extret del manual *De notaria* emprat com a model). En el treball de Martínez i Taberner (2000) hi ha altres mostres de testaments fets a Mallorca; en la pàgina 137 trobem diversos documents del segle XVIII (del 1709 al 1798) i tots diuen «elegesch en marmessors», amb variants gràfiques. Del segle XIX, l'autora reporta (p. 137-138) altres textos que diuen: «pos y anomen en Marmassors meus» (1819) i «fas y orden este mon ultim numcupatiu testament en el cual nombro en marmassors meus y de esta ultima voluntat mia ecsecutors» (1849). Ara bé: aquesta configuració amb *en* no era universal, a desgrat del que pugui semblar. Així, al mateix segle XVII, trobem que *elegir* pot dur el càrrec (*marmessor*) sense preposició. Així ho veiem a Andorra: «[...] fas y ordeno el meu darrer testament, elegint marmessors de la mia ànima [...]» (testament del rector de Santa Coloma d'Andorra Antoni Busquets, 23-3-1603; reportat per Bascompte, 1997), i al Rosselló: «elegesch manumissors de la mia anima [...]» (testament de Francisca Guanter, de Ribesaltes, 1672; reportat per Baqué, Castellanos i Lladó, 2010, p. 81-82). Segurament aquesta estructura s'ha d'englobar dins les construccions de nomenament de càrrecs. En efecte, en algun testament també surt la preposició *per*: «elegesch per manumissors» (testament d'Arnau Cavall, de Serrallonga [Vallespir], 1644; reportat per Baqué, Castellanos i Lladó, 2010, p. 81-82). En aquesta línia, Duarte i Torrents (1986, p. 10) donen compte de les construccions «elegir en rector» i «nomenar per vice-rector» en els segles XVI i XVII.

— Lligat amb el cas anterior, el verb *nomenar* (antigament també *anomenar*) sol dur dos complements: el primer expressa la persona objecte de designació i el segon expressa el càrrec que s'ha d'ocupar (l'exemple del DUVC és *Nomenaran la*

Laura coordinadora i el del DIEC i del GDLC és *L'han nomenat tresorer*). Però als segles xvi i xvii es documenten solucions com *nomenar algú per un càrrec* (Duar-te i Torrents, 1986, p. 10). I en textos tortosins de final del segle xvi i de la prime-ra meitat del segle xvii es troba *nomenar algú a un càrrec*: «Que per.çò los senyors Procuradors que vuy son y per temps seran no ennomenen a dits officis... a nin-gunes persones que no sien actu dins lo present concell a dins la casa de la present ciutat; o bé [...] los pagesos, menestrals, mariners y pescadors no deue(n) ésser anomenats a procuradors terços, segons ni en cap» (Audí, 1994, p. 84 i 91).¹³

— El verb *empriuar* o *empriuuar* 'exercir el dret d'empriu' apareix en el DCVB com a transitiu. Els exemples que porta són: «La possessió que pretenia tenir de amprivar y fer amprivar en les muntanyes y deveses» (document de l'any 1580); «No gose... pasturar empriuuar ni péyixer les herbes per les quadres ni terme del dit lloch» (document de l'any 1601); «S'aigo no la poden empriuar sense permís d'es moliner» (exemple d'Artà). Però Alanyà i Roig (2008, p. 79), en un plet a cavall dels segles xvii i xviii a la Terra Alta, reporta la sentència que diu: «Entès empero fins a la Vall de Baravall que és en dit terme de Vilalba contengudes en lo segon Capítol de la antiga sentència arbitral si se deurà entendre que los singulars poblats en la villa de la Pobla àlias Vilabona pugan ampriar ab los bestiar grossos y menuts sols de la dita villa de la Pobla de Massalucar fins al cap de la Costa [...]»; i també: «[...] de tal manera que los hòmens que hara són y per temps seran poblats en la dita villa de la Pobla de Massalucar dita Vilabona terratinents en lo terme de Vilalba pugan ampriar ab los bestiar grossos y menuts, peixer y fer eixer y pasturar aquells les herbes y herbatges [...]». Per tant, hi ha un altre complement de tipus instrumental introduït per *ab* («ampriar ab los bestiar grossos y menuts un es-pai»). Potser no és ben bé un cas de règim estricte, però, tot i això, permet veure amb quins altres tipus de complements pot construir-se aquest verb.

— El verb *acordar* podia usar-se com a pronominal, cas en què duia un com-plement introduït per *a*. El DCVB (accepció 4) recull aquest ús, definit com 'con-sentir, avenir-se a alguna cosa', i porta aquests exemples: «Vagen veer dos o tres Prohomens o mes, si les parts s'i acorden» (*Llibre de les costums de Tortosa*) i «Per que els pregaua que a aço se volguessen acordar» (*Curial e Güelfa*). En el mateix *Llibre de les costums de Tortosa* hi trobem altres exemples: «[...] la qual tala per.iuy dels ciutadans van veer dos prohòmens o tres o més si les partz so acorden demés de.tres»; però també pronominal regint *a* (*acordar-se a fer*): «Totz los bans e.ls es-tablimens que.s fan ne.s deuen fer en la ciutat de Tortosa ne en sos térmens s'establexen e.s fan e.s deuen fer en la ciutat per lo balle del Temple e de.Moncada

13. També pot ser que *nomenar* dugui només el complement directe del càrrec quan només es vol fer referència a l'acció de proveir un càrrec, com un concurs, una insaculació, etc. Així, en els textos torto-sins d'aqueixa època trobem frases com ara «[...] los plassia delliberar se si nomenara(n) y ompliran los dits dos officis que són scrivà de la sala y scrivà de la taula del cambi» (Audí, 1994, p. 47).

que sien en la Cort presens e per los ciutadans e poden posar e metre qual que pena éls se vulen, ab que totz ensems s'a/corden en alà a.ffer» (Duarte, 1985, p. 40-41).

— El verb *afrontar* ‘una propietat o un espai, tocar amb (una altra propietat o un altre espai)’ porta el complement introduït per *amb* (*tal casa afronta amb tal altra*). Diéguez Seguí (2001, p. 180-181) assenyala que, en documents valencians medievals, *afrontar* du *ab* però algun escrivà escriu *en* («afronten en II vies»). Podria ser un reflex dels usos propis dels parlars valencià i tortosí, que actualment presenten fusió entre *amb* i *en* («Vine en mi», ‘vine amb mi’). Tanmateix, en documents legals de Mataró es documenta també la construcció amb *en*. Així, a les ordinacions d’aquesta ciutat del 1494 s’hi llegeix: «En més avant que tots los terrestinents qui affronten en camins si.s vol sien Reals o corribles, cascú en lur part agen e sien tenguts tenir los dits camins bons e lests [...]» (Llovet, 1989, p. 8).

— El verb *acusar* és un verb transitiu que sol dur un segon complement, que indica la falta, introduït per *de* o *per* (*van acusar-lo de falsificar moneda, per estafa*). En època medieval aquest verb apareix amb un complement introduït per *a*, si bé el sentit sembla que és ‘condemnar (a una pena)’, tal com veiem en el *Llibre de les costums de Tortosa* (Duarte, 1985, p. 43): «si alcun serà acusat a.mort o a.truncació o tament de.membre o serà demanat que estia a.talion».

— Altres casos: Diéguez Seguí (2001, p. 181) fa notar que, en documents medievals valencians, *destrènyer* i *cessar* regeixen un complement introduït per *de*; Martí Mestre (1992, p. 60) assenyala que, al segle xvii, en documents del País Valencià apareix la construcció *ser obligat + a/de* + infinitiu (que es podia dir també sense nexa); al capbreu de la vall de Ribes veiem construccions com «Tal persona fa al senyor rei tants diners» (Rasico, 1993), i en documents judicials andorrans del segle xv apareix el verb *citar* amb un complement directe, que expressa la persona que es fa venir a judici, i un altre complement introduït per *sobre*, que expressa el tema a tractar: «[...] han feyt citar mossèn Johan Rey, prevere, vicari de la dita ecclésia, sobre algunes coses que les deurie fer e no les fa ni les vol fer [...]» (lletra de citació del vicari Joan Reig, 31-7-1417, extret de Vela, 2002).

4. BUIDATGE D’OBRES (II): MOSTRES DE CONSTRUCCIONS REFERIDES A PENES

En el camp de les penes hi ha diverses construccions amb un cert interès:

— En català antic era usual el verb *caure* seguit d’un complement introduït per *en* que indicava el càstig a què s’havia condemnat algú. Generalment es deia amb *pena*. Així, en les ordinacions municipals de Conesa (segles xiv i xv) hi llegim: «E que tota persona que.s fase forsar de fer lo dit segrament caygue en pena de V sous [...]» (Teixidó, 2009, p. 136). També ho trobem en les ordinacions de Mataró, del 1494: «[...] que no sia neguna persona qui gos ni presumescha metre bestia gros ni manut en neguns gorets [...], e si serà fet lo contrari que sien cayguts en

bant e pena de .X. sous [...]» (Llovet, 1989, p. 7). Semblantment, Torres (1993, p. 461) reporta un document d'Eivissa del segle xvii en què llegim: «Y qualsevol que tindrà compte en lo Llibre del Scrivà no puga mesurar la sal per altre compte sinó per lo seu mateix, e li farà dita de aquell o part o altra qualsevol percona serà trobat haver feta mesurar la dita sal, per compte de altri, lo dañy que resultarà y frau als creditors, cayga y sia caygut en pena de vint-y-sinch lliures. Y perquè después d'haver caygut en dita pena ab cohechos [...]» Les ordinacions de la Confraria dels Paraires i Teixidors de Sant Quirze de Besora, del 1679, també porten aquesta construcció: «Y qualsevol qui's trobarà fer tal frau caygue en pena de tres lliuras y desanabit del ofici per sinch anys» (Madurell, 1973, p. 152). I en les ordinacions del mostassaf de Sabadell, de principis del segle xviii, s'hi llegeix: «Item, que qualsevol habitant y foraster venga a pes tant a manut com a engros y se trobara en frau de no donar lo degut pes, caiga en pena de 3 lliures» (Espuny, 1988, p. 94). També es podia dir amb article definit abans del mot *pena*. Aquesta variant es troba en totes les èpoques. Així, el DCVB (entrada *caure*) du aquest exemple de l'any 1295: «E si per aventura negun corratayarà entro agués jurat, caga en la pena d'avayl escrita». En l'acta de les *Corts generals de Montsó* (segle xvi) hi llegim: «[...] supliquen a vostra magestat los tres braços li plàcia statuyr y ordenar que, en tal cas, si lo qui haurà prestat la manlleuta o ses fermances seran requerits, que lo delinqüent se represente o sie representat juxta forma de la obligació per ell y ses fermances feta, no puguen caure en la pena a la qual se són obligats sens que primer sie guiat per lo nou cas per ell comès». I en les ordinacions de Tarrés (Garrigues), de mitjan segle xviii, també hi veiem: «Que com los balls y jochs, si únicament se busca en ells lo divertiment, sien de alguna importància per a passar las penas y treballs d'esta miserable vida ab menos tristor; per çò se ordena que los balladors y jugadors se guarden de anar ab depravadas intencions, y que en temps de missa, sermó, tèrcia, professo, offici, vespres, completas y de la ensefiantsa de la doctrina christiana, que tots acistescan y aquells que en dit temps ballaran o jugaran, caygan en la pena de tres sous per cada perçona que traspasarà, aplicadors per la sacristia» (Grau i Pujol, 1999, p. 25). En altres documents medievals hi trobem el nom *ban* 'multa', si bé és menys usat. En alguns textos lleidatans hi surt: «[...] declararen lo dit Galceran Narbó ésser caygut en ban de ·L· marabatins [...]»; «[...] declararen los dits en Pere Saurí notari, son nebot Loys Senant e Lorenç Guitart ésser cayguts quiscuns en ban [...]»; «[...] judicaren en Miquell Civera, fill de na·Maria Çasala, ésser caygut en ban de sexanta sols» (Farreny, 1986b, p. 50); etc. En el *Liber consiliorum* de Cervera (primer terç del segle xiv) hi llegim: «E qui contra farà, caurà en ban de ·LX· sólidos o estarà ·I· dia el costel». I en el *Libre del mostassaf de Mallorca* (final del segle xv) es troba aquest passatge: «[...] per ço com havia ubert un crestat e la tela d'aquell havia posada e enredortada en la cuxa del dit crestat, lo ha penyorat, afermant que per aquesta raó és caygut en ban». Com es pot veure, és una cons-

trucció força estable present al llarg dels segles i en diversos punts del domini lingüístic català.¹⁴

— La construcció amb *incórrer* seguit d'un complement introduït per *en* amb indicació de la pena o multa era usual. En el *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València* en tenim una mostra: «E qui contrafarà, lo venedor perdrà lo forment e encorrerà en pena de LX sous, e lo comprador pagarà lo preu del forment, e, ultra açò, encorrerà en pena de LX sous, e açò per quantesque vegades contrafarà» (Furió i Garcia-Oliver, 2007, p. 352). També en les ordinacions de Martaró, del 1494: «E més que si per ventura lo dit carnicer serà trobat que vena carn de ovella per moltó, que en tal cars lo carnicer quiscuna vegade que farà lo contrari incorrega en pena de .LX. sous» (Llovet, 1989, p. 7). A Andorra hi ocorre el nom *ban* 'multa': «[...] lo qui lo contrari farà, per cada vegada, encorregue en ban de seixanta sous»; «[...] per quiscuna guarda de bestiar menut encorregue en ban de deu sous, e per cada bèstia grossa dotse diners» (Vela, 2002). Amb tot, en alguns documents apareix amb *en* i sense. És el cas dels textos mallorquins transcrits per Planas Rosselló (2001): «E noresmenys los altres dos caps del dit nou edicte en los quals sta statuhit que perseverant lo delat en lo bandeix per spay de dos mesos incorregue pena de mort» (p. 200); «E si lo dit ladre serà sclau incorregue la pena de córrer la vila ab assots» (p. 205); «Més avant ordona, statuheix y mana lo dit spectable y noble senyor Lochtinent General que si nengú patró de nau, gallera o qualsevol altre vaxel marítim recullirà, traurà o se.n portarà alguna persona del present regne o de qualsevol part de aquell sens bolatí signat de mà de dit spectable senyor Lochtinent General, incorregue en pena de sinquanta liures [...]» (p. 194); «E com los banegats qui són auctors dels crims se cometen, tingan per molt cert que arribant en mans de V.S. són vinguts haver puscuda excusar la pena de mort, puys per

14. Segons Farreny (1986b), en la bibliografia consultada no hi ha informació sobre aquest règim de *caure*. Malgrat això, el DCVB sí que en dóna informació, però sense haver creat una accepció específica amb el sentit de 'penar' (que potser és el que s'hauria hagut de fer). En l'accepció 2 de *caure*, definit com 'anar a parar a una situació dolenta', hi trobem diversos exemples, com: «No cayes en la ira de Déu» (Ramon Llull, *Doctrina pueril*); «Servitut del demoni, en la qual caérem en nostre pare Adam» (Ramon Llull, *Libre de contemplació en Déu*); «En moltes maneres los hòmens cahen en malauyança» (Ramon Llull, *Fèlix de les maravelles del món*); «Si per ventura alcun ferrer... cahiya en captivitat» (document de l'any 1298); «Com als uns dels domèstichs nostres o familiars seran cahuts en alcuna malaltia» (document de l'any 1378); «L'infortunat ermità caych en l'abominable peccat carnal» (*Historia de fra Joan Garí*, 1899). Doncs bé, enmig d'aquests exemples trobem aquest altre que ja hem reportat: «E si per aventura negun corratayà entro agués jurat, caga en la pena d'avayl escrita». Segurament és aquest ús del verb *caure* aplicat a penes i multes, i els autors del DCVB no van saber identificar-ne bé el sentit. Faraudo de Saint-Germain (en línia) té el mateix defecte. La primera entrada de *caure* du la definició «incórrer en error, mal, dany, perill» i porta diversos exemples semblants als del DCVB, i al final aquest altre: «Item que en cas que alcun confrare e confrassa no volgues pagar o fos caygut o cayguda en ban, que salavors los dits clavaris puxen haver un saig per penyorar aquells e aço a messio llur» (*Capítols de la Confraria d'espasers i llancers de Barcelona Monestir de Valldonzella*, 8 maig 1401).

esser incorreguts en les penes de edictes realls la marexien.» (p. 200); «Més avant mane [...] que qualsevol qui pegarà o injuriarà a un per altre incorregue en las penas en dit real edicte imposades» (p. 204). Tal vacil·lació apareix en altres fonts, com les ordinacions sobre pastures de Prats i Sansor (Cerdanya) de mitjan segle XVIII (Planes i Albets, 2009): «Y los que excediran del termini sobredit ab las ditas euguas pullineras incórrian la pena de quinse sous per cada señal y cada vegada que se contravindrà» (p. 668); «Y los qui lo introduhiran sens precehir esta circunstancia incórrian en la pena de tres lliuras per cada espècie de bestiar y cada vegada que seran trobats contravenir» (p. 668); «Y lo home o dona que se trobaran controvenir incórrian per cada vegada en la pena de tres sous» (p. 669); «Y lo qui contravindrà, a més de pèrdrer la herba que haurà recullit, incórria per cada vegada en la pena de sinch sous» (p. 669); «Y lo home o dona que se trobaran controvenir incórrian per cada vegada en la pena de tres sous» (p. 669); «Y, si lo bestiar serà foraster de dits pobles, incórria en lo van y pena de tres lliuras» (p. 670).

— En aquestes mateixes ordinacions cerdanes també s'empra força el verb *incidir* en la mateixa construcció, amb la mateixa vacil·lació sintàctica: «Y lo qui a la present contravindrà incidisca la pena de una lliura deu sous per cada vegada que serà peñorat o se li acusarà la contravenció» (p. 668); «Y lo qui contravindrà a la present ordinació incidisca en la pena de tres lliuras per cada vegada que li serà manat extràurer lo bestiar estranger de dit terme y no ho complirà» (p. 668). En qualsevol cas és difícil determinar si hi havia vacil·lació en el règim o bé es tracta de descuits dels escrivans, que puntualment es deixaven d'escriure la preposició *en*. De tota manera, en altres documents apareix també la construcció amb *incidir* seguit de la preposició *en*. És el cas de les ordinacions de Tarrés (Garrigues), de mitjan segle XVIII, on llegim: «Se ordena que en tots los dissaptes y vigílias de festes y en especial en las diadas que se fan profesó, que cada qual en son indret tinga ben net y curiós tot lo devanter de sa casa, qui contrafarà incidisca en ban de sis diners y axí mateix lo dia ques portarà lo combregar a alguna perçona, y dita pena servesca per la sacristia» (Grau i Pujol, 1999, p. 26).

— En el *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València* (Furió i Garcia-Oliver, 2007) la construcció *pagar per pena* és usualíssima: «[...] que tot lo fex sia cremat e pach per pena altre fex [...]» (p. 101); «Et qui contrafarà, perdrà lo blat et pagarà per pena o calònia LX sous per quantesque vegades contrafarà» (p. 162). Aquesta construcció també es troba en altres testimonis; en el *Manual de Consells de la ciutat de València* (segle XIV) hi llegim: «E si decebrà la cort dién que no à corona [...], que pach per pena ·CC· sous per rahó del decebiment e engan que feyt haurà a la cort». En les *Ordinacions de la ciutat de Balaguer* també hi trobem: «E qui contra açò farà, pagarà per ban V sous». Val a dir, però, que en aquest darrer aplec de documents també hi figura la construcció amb *de*: «[...] e si lo contrari faran, que per quiscuna vegada pach de ban X sous» (Cuellas, en preparació).

5. CASOS PRÀCTICS (I): *EXERCIR*

Vegem casos pràctics amb vacil·lació en el règim verbal i si una prospecció en la llengua antiga hi pot ajudar. El primer cas el tenim en el verb *exercir* aplicat a oficis. El DIEC consigna aquest verb només com a transitiu i du l'exemple «*Exercir una carrera*». En canvi, el DUVC reconeix l'ús intransitiu amb *de*, amb aquest exemple: «*Exerceix de metge, de mestra, d'advocada*». Aquest segon diccionari també reconeix l'ús absolut («*Té plaça a l'institut, però ara no exerceix: té excedència*»). Al seu torn, el GDLC reconeix l'ús amb *de*, si bé per la porta de darrere. Efectivament, etiqueta el verb sols com a transitiu i l'accepció 2 (que s'ocupa del significat en qüestió) té dues subaccepcions. La primera du com a exemple *Exercir l'advocacia*; la segona, amb l'etiqueta *abs* 'absolut', no té definició i du dos exemples: el primer és el realment absolut («*És mestre, però no exerceix*») però el segon és l'intransitiu amb *de* («*Exerceix de metge*»). La reticència del DIEC a admetre l'ús intransitiu amb *de*, així com la poca destresa del GDLC a l'hora de resoldre-ho, es pot explicar per la creença que l'ús intransitiu amb *de* cal atribuir-lo a la influència del castellà (*Don Rodrigo ejerció de médico entre 1984 y 2002*). De fet, el DCVB indica que *exercir* és un verb transitiu i, en el sentit de 'practicar (un ofici, càrrec, treball professional, etc.)', els exemples antics no duen *de* (com a mostra, «Comanant al dit Arnau de Vallseca en regir e exercir lo dit consolat», document del 1382). És més: en una consulta al CICA es comprova que, en la documentació dels segles XII a XVI, el verb *exercir* aplicat a oficis és només transitiu. Ara bé: amb aquest ús transitiu el complement és el mot *ofici* o bé la designació abstracta de la feina (com ara *sacerdoci* o *almirallat*), no pas la designació concreta de l'ofici (*sacerdot*, *almirall*). Així, en les *Ordinacions de la casa i cort de Pere el Cerimoniós* (segle XIV) hi llegim «Per ço, desigans que ·ls officials e altres domèstichs nostres cascun exercesca son offici» o «[...] les coses desús dites qui l'offici de la menescalia exercesca e menescal sia nomenat». Semblantment, en el *Libre de diverses statuts e ordenacions fets per lo consell de la vila de Algezira* (segle XV) hi llegim: «[...] aquells qui hauran tengut regir e administrar e exercir officis de justícia e mustaçaff [...]». En el document *Inventari de l'alberg de l'argenter Manuel Gosalbo*, de Gaspar Alamossor (segle XV), també hi ha aquesta frase: «En la botiga del qual alberg en la qual lo dit deffu[n]t dementre vivia exercia lo art d[e] argenter, atrobí so que seguex: [...]». I en una carta de Ferran II (23-9-1479) extreta de l'arxiu de Girona s'hi llegeix: «[...] volem, provehim e declaram que los officials ordinaris de les dites ciutats, viles, lochs e perròiques tinguen e exercesquen totes aquelles jurediccions e hagen aquelles facultats que per virtut de llurs officis haver deuen e lus és permès [...]». Fins i tot en les *Ordinacions per lo regiment dela Universitat litteraria dela present ciutat de Vich*, de principi del segle XVIII, hi trobem aquests passatges: «Etiam així mateix estatue[i]xen i ordenan dits Illustres Senyors Consellers i Consell Administrador predits [que] eve-

nint lo cas de trobar-se la Sede Vaccar [sic], exercesquen lo ofici i càrrec de Canciller los Degans, cada u en son Collegi»; «[...] lo que una vegada serà estat extret llibre, no podrà tornar exercir dit càrrec que no hagen discorregut dos anys nets del dia que haurà acabat dit ofici» (Rial i Roviró, 1999, p. 426 i 447). Per tant, la documentació antiga no permet resoldre el dubte, ja que no hi ha cap cas en què *exercir* dugui com a complement un ofici concret. En tot cas hi ha algun text antic amb el verb *exercir* regint un complement amb *de*. És el cas de les *Ordinacions de la ciutat de Balaguer* (Cuellas, en preparació), on hi veiem: «[...] volem e atorgam a vosaltres tots e sengles prohombres habitants en la ciutat de Balaguer e d'ací a avant habitants, que vosaltres pugats haver pahers e aquells elegir cascun any segons que en los altres temps passats erets acostumats d'haver e que-ls dits pahers usen e exercesquen del ofici de paherie, segons la forma desús escrita e axí com antigament, plenerament e liura usar acostumaren». Amb tot, cal fer notar que aquesta frase combina *usar* i *exercir*. Com que en català antic *usar* duia *de* quan feia referència a una feina (i altres casos que ara no són rellevants),¹⁵ podria ser que, en aquesta frase, la preposició *de* es degui al verb *usar*.¹⁶ En tot cas, el document de Balaguer és un testimoni antic en què *exercir* va seguit de la preposició *de* i d'un ofici.

6. CASOS PRÀCTICS (II): CONÈIXER I ENTENDRE

El segon cas està format pels verbs *conèixer* i *entendre*. El verb *conèixer* figura en els diccionaris generals (DIEC, GDLC i DCVB, però no pas al GD62) amb el sentit especialitzat següent: 'un jutge, un tribunal, etc., tenir competència sobre (una causa, un afer judicial, una controvèrsia, etc.)' o 'examinar (una causa) per tal de jutjar-la'. La informació que s'hi troba és divergent. El GDLC (accepció 18) considera que tan sols és intransitiu i, per l'exemple, es dedueix que regeix *de* («*Els tribunals militars no tenen competència per a conèixer de les causes civils*»). De la seva banda, el DIEC ofereix dues subaccepcions, una d'intransitiva (3.1) i una de transitiva (3.2). La primera subaccepció és una subentrada, *conèixer d'un afer* 'en dret, haver-lo de jutjar', d'on ja es veu que regeix *de*. La segona subaccepció està definida com 'examinar (una causa) per tal de jutjar-la' i no du exemple, però per l'estructura de l'article s'entén que cal dir *conèixer una causa*. Finalment, el DCVB, en una única accepció (3), indica que tant pot ser transitiu com intransitiu, defi-

15. El DCVB (entrada *usar*, accepció 2) té la subentrada «*Usar de tal o tal ofici o professió*», i la definició és «Exercir tal ofici o professió». Porta com a exemples: «Ell volgué usar de mercaderia» (Ramon Llull, *Llibre d'Evast e Blanquerna*) i «Aquells qui usen de dit offici» (document de l'any 1418).

16. A banda, en l'*Epistolari de la València medieval* (Rubio Vela, 1985-1998), amb textos del segle xv, hi trobem una combinació d'*usar* i *exercir* sense *de*: «Açò, emperò, no obstant, los ·XII· lochtinents de justícia criminal usen encare e exerçexen lurs officis tro a tant sentam la dita ciutat ésser fora de tot perill».

nint-lo com ‘entendre d’un plet o assumpte, examinar-lo per tal de jutjar-lo i resoldre’l en justícia’. Porta dos exemples antics, un per a cada configuració: «Sia emenat [lo dan] a coneguda den R. de iosa e den O. Bernad de luzenag depús que ac lo auriem conegud e departid» (document de l’any 1244) i «De les quals [causes] deurà conèixer lo batle» (document de l’any 1396). Quant al verb *entendre* en el sentit jurídic, és gairebé sinònim de *conèixer* i els diccionaris generals presenten encara més vacil·lació. El GDLC (accepció 1.3) i el GD62 (accepció II.1) reconeixen aquest ús d’*entendre* (el GDLC ho defineix així: ‘intervenir, un jutge o una autoritat, en un assumpte de la seva competència’; la definició del GD62 és pràcticament idèntica). Ambdós diccionaris el consignen com a intransitiu (el GD62 indica que és verb de règim) si bé no especifiquen quina preposició hi va. Per contra, el DIEC no reconeix aquest ús de *entendre*. Finalment, el DCVB, dins l’entrada *entendre*, no consigna aquest significat, però justament defineix *conèixer* (en el sentit jurídic) amb aquesta frase: «Entendre d’un plet o assumpte.» Altres obres terminogràfiques de caràcter aplicat són més flexibles, però igualment divergents. El VJur de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua (entrades *causa*, *conocer*, *ver*, *conéixer* i *entendre*, p. 31, 37, 132, 157, 163 i 181) reconeix la possibilitat de dir *entendre en [o de]*, però tan sols *conèixer de*. I l’opuscle *Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català*, de la Generalitat de Catalunya (p. 51), tradueix el castellà *conocer de [o en]* en català per *conèixer transitiu*, *conèixer de [o en]* i *entendre de [o en]*.

Si hom es planteja reduir aquesta dispersió en la lexicografia i terminografia catalanes, potser caldria fer una prospecció en la llengua antiga. Un cop d’ull als textos medievals a través del CICA fa veure que, en el sentit jurídic, *conèixer* regia *de* i secundàriament també funcionava com a transitiu o regint *sobre*, i encara es troba algun cas puntual d’ús absolut. Els exemples amb *de* apareixen arreu: «Quant al prejudici que pretenets ésser fet per lo batle general per conèixer de les causes de les lucions fora aquexa vegueria» (lletra de la reina Maria a la ciutat de Girona del 22-4-1446); «Sapiats que en via de querela és stat per part dels jurats e prohòmens de la dita ciutat a Nostra Excel·lència exposat que vós no solament volríets conèixer e conexets dels actes de la guerra e coses que s pertanyen a l’ofici de vostra capitania e presidència en los dits actes de guerra, mas encara volets conèixer de les causes civils, la conaxença de les quals als oficials ordinaris de la dita ciutat és vista pertànyer en gran prejuhí dels dits oficials e de la ciutat dessus dita» (carta del rei Joan II al capità de la ciutat, vegueria i batllia de Girona, 27-9-1463); «[...] jutge qui ·n conex del dit feit axí com amigable composador, pot e deu conèixer de les excepcions proposades contra la dita sentència» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIV); «Veguer, batle hó saig no puscha conèixer de falsedat de pes ne d[e] mesures sinó en loc» (Bernat d’Arqués, *Carta de franquesa*, segle XIII); «[...] lo jutge pusque conèixer ensems de la possessió e de la propietat» (*Furs de Va-*

lència); «On com lo dit tinent loch de procurador, sal[va] reverència e honestat sua, no agués loch ne jurisdicció alcuna de conèixer del dit pleit de apel·lació ne determenar aque[ll]» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIV); etc. Amb *sobre* hi ha menys casos: «lo dit en G[uillem] Deztorms, justícia, respòs a les coses per lo dit R[amon] posades en absència del dit R[amon], e dix que él, segons lo manament a él tramés per en Gil de Lenhorri, tinent loch de procurador, à loch, poder e jurisdicció de veer e de conèixer sobre les coses demanades per lo dit R[amon], pot e deu cercar veritat del dit feyt si ésaxí com és demanat» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIII). Casanova (1984) assenyala que en el llenguatge juridicoadministratiu medieval català era freqüent posar dues preposicions coordinades. És una solució sintàctica que, segons Casanova, apareix al segle XIV per influència del llatí.¹⁷ Doncs bé, el verb *conèixer* hi apareix amb *de* i *sobre*: «No·s puxa ne deja entremetre de conèixer de o sobre alguns feyts o pleyts principals que sien» (Pere II, *Furs*, 1363). Algunes mostres d'ús transitiu són: «a ell no pertany de conèixer ne determenar les rahons de nul·litat» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIV) i també «Ítem, diu e proposa que vós, sényer procurador, abans que en al·tre enantetz per rahó de la requisició, devetz conèixer e determenar si·l dit Berenguer Gomar és de vostra jurisdicció ni és tengut de respondre ni fer dret en vostre poder» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIV). Notem, en tot cas, que en un mateix document poden ocórrer dues configuracions sintàctiques, la transitiva i la del règim en *de*. Així, en les *Corts generals de Montsó* (segle XVI), s'hi llegeix: «[...] lo capità general ni sos oficials no poden en Cathalunya conèixer delictes comuns»; i, a l'ensem, «no li és lícit a la Capitania conèixer dels delictes comuns de sos stipendiats». Encara un exemple d'ús absolut: «lo jutge deu conèixer e jutjar segons les costumes de la ciutat de València» (*Furs de València*). Hi algun cas puntual en què *conèixer* va seguit de la preposició *en*, però no es veu clar si és un règim (llavors *conèixer en* seria sinònim de *conèixer de*) o si és un adjunt introduït per *en* al costat de l'ús absolut: «[...] la justícia de Sent Matheu ni altre no hage a conèixer en lo present feyt si no lo procurador» (*Pergamins, processos i cartes reials*, segle XIV).

Quant a *entendre*, el règim era bàsicament *en*, però també podia ser *sobre*. Així, en el *Liber consiliorum* de Cervera (segle XIV) hi llegim: «[...] el batle ha favor en la Cort, ja sie que y sien na Arnau de Mecina e en Ferrer de na Burguesa, car

17. Com a exemples, Casanova posa fragments com: «proceesquen ab e de consell» (Metge, *Lletres reials*, 1409); «no carreguen ab e sobre penyores alcunes» (Ferran II, *Furs*, 1494); «sien rigorosament punides de e per los bans e penes ja statuïdes» (Pons, *Mostassaf*, 1497); «li plàcia proveir en e per la forma que ja és estat demanat e request» (*Parlaments Corts Catalanes*, 1413); «instituits o lexats de o ab béns de re·alench» (Joan I, *Furs*, 1347); «car tots aquests partits moguts per vós e contenguts en vostres letres, són contra o per desviar nostra dita requesta» (*Lletres Batalla*, II); i altres verbs referits a acords (incloent-hi *sollemnitzar*) que, en indicar els qui hi participaven, regien *per i entre*. A Casanova (1985) es torna a donar compte d'aquestes construccions.

aquels són-hi com a síndichs de la Cort e poder no paran entendre en aquels afers». En els *Diataris de la Generalitat de Catalunya*, en un document del segle XVI, s'hi llegeix: «En aquest dia partí per a Monçó, per adreçar y entendre en totes coses de la Cort, per manament dels senyors». I en les *Corts generals de Montsó* (segle XVI) hi veiem escrit: «A set de octubre mil sinch_cents vuytanta_sinch fonch llegida en lo stament real, lo qual provehí que sie remesa dita supplicatió a les persones elegides per a entendre en la exacció dels deutes deguts hà dit General». Com a mostra del règim amb *sobre*, en el *Llibre de les costums de Tortosa* s'hi llegeix: «[...] poden menar e entendre sobre ls pletz e pronunciar e fer totes coses».

7. CASOS PRÀCTICS (III): PLEDEJAR

El tercer i darrer cas és *pledejar*. El DIEC deixa entendre que té una configuració sintàctica múltiple. En dues accepcions, una per a l'ús transitiu i l'altra per a l'ús intransitiu, porta els exemples: «*Pledejar algú els seus drets, una herència*», d'una banda, i «*Pledejar a favor, en contra, d'algú*» o «*Pledejar per alguna cosa*», de l'altra. No porta cap exemple, però, que permeti endevinar si l'ús absolut és possible. El DUVIC sí que el preveu (du l'exemple següent: «*La seva família i la del forner porten tres generacions pledejant*»), a banda que recull més variació preposicional (du l'exemple «*Pledeja contra (o en contra de) un veí de dalt per unes goteres*»). El GDLC encara és més parc en la informació sintàctica, ja que no du exemples.¹⁸

En català antic *pledejar* tenia una variació sintàctica considerable. D'entrada, hi ha mostres d'ús absolut: «Los juïis de la cort e els usatges deuen ésser preses de grat e seguits, car no són meses sinó per asprea de la lig, car tots poden pledeyar, mas composició sego[n]s les ligs no la poden tuyt complir [...]» (*Usatges de Barcelona*, segle XIII). Hi trobem també altres règims, com *ab*: «[...] que pusquen pledeyar ab lurs clamadors» (*Usatges*) i «[...] sí que aja a pledegiar ab una persona o ab moltes» (*Costums de Tortosa*, segle XIII), i també *per*: «E si el fil familias vol pledegiar per son peculi adventiciï, e son pare nou vol [...]» (*Costums de Tortosa*); «[...] lurs senyors aguesen a pledejar per la soldada» (*Clams i crims a la València medieval*). Però també hi trobem *sobre*: «[...] cascuna de les parts que pledejaran sobre un capítol meteix» (*Furs de València*). I fins i tot *denant*, si bé potser no és un cas de règim estricte: «que si ·l demanador demana usures, que pot anar e pledegiar denant lo bisbe si ·s vol lo demanat» (*Costums de Tortosa*). Totes aquestes mostres permetrien acceptar en català actual l'ús absolut i, també, solucions com *pledejar sobre una causa* o *pledejar davant una instància*.

18. Els equivalents francès (*plaider*) i el castellà (*pleitear*) presenten una versatilitat sintàctica semblant. En francès més, ja que existeix l'expressió *plaider coupable* 'declarar-se culpable i basar la defensa en aquest fet' (Baqué, Castellanos i Lladó, 2010, p. 115).

8. CONCLUSIONS

La llengua antiga és una eina (més) que pot ajudar a establir el règim verbal en el llenguatge juridicoadministratiu. En tot cas, s'observa variació en el règim de bastants verbs. Tal fet, però, és lògic, ja que són molts segles de producció escrita. Per tant, si es vol recórrer a la llengua antiga per a l'establiment del règim verbal, cal aplicar diversos mecanismes de gestió; concretament, quantificar, periodificar i tipificar.

El primer mecanisme consisteix a veure si un determinat règim era poc o molt usat. Per exemple, si *conèixer* és poc freqüent com a verb transitiu en els usos actuals i també en la documentació medieval, es pot suprimir aquesta configuració sintàctica del DIEC (tal com fa el GDLC). Un altre exemple és el verb *contravenir*, que regeix a (*contravenir a les lleis*) tant avui dia com antigament (segons els documents medievals també es pot usar com a verb absolut: «Aquell qui contravindrà serà punit»). En algun document antic aquest verb apareix com a transitiu. Així, Fabregat, López i Olmos (1988, p. 179) porten aquests fragments extrets de documents valencians del segle XVII: «[...] que si contravindran a les coses contengudes» (document de Picassent); «contravindrà algunes de les coses desudites» (document de Catarroja); «que auran contravengut el present Capítol» (document de Catarroja). Podria ser que l'ús transitiu fos un ús particular d'un escrivà o d'una escola i, doncs, caldria buidar més textos per veure fins a quin punt era general. En aquest sentit, és fonamental disposar d'un bon corpus, amb moltes obres, amb totes les èpoques representades i amb textos d'arreu dels territoris catalanoparlants.

El segon mecanisme, vinculat amb el primer, implica comprovar quina és l'evolució d'un configuració sintàctica al llarg del temps. D'aquesta manera es pot concretar quan un règim verbal apareix, desapareix, es consolida o s'afebleix.

El tercer mecanisme equival a donar preeminència a determinats tipus de documents. En efecte, els llibres de cort contenen força fragments amb estils narratius o testimonials, i per tant són més propers a la colloquialitat i a l'espontaneïtat (Rabella, 2009, p. 63; Miralles, 2001, p. 110-111). Això fa que no puguin tenir el mateix grau de validesa que compilacions jurídiques, per exemple. Igualment, es podria donar més importància a la producció textual de la cancelleria reial que no pas a altres fonts, per l'homogeneïtat que *a priori* hi ha en els escrits d'aquest organisme.

En qualsevol cas, per fer tot això calen grans corpus, com el CICA. Només així es pot determinar amb prou precisió la vigència i l'evolució d'una configuració sintàctica; i amb aqueixa informació detallada segurament la llengua antiga ja pot servir per a formular —si calgués— una proposta per a la llengua actual.

9. BIBLIOGRAFIA

- AHUMADA, Eulàlia de (1994). «Transcripció i estudi lingüístic d'un procés criminal del s. XIV a Lleida». *Anuari de Filologia. Llengua i Literatura Catalanes* [Universitat de Barcelona], núm. 17, p. 5-35.
- ALANYÀ I ROIG, Josep M. (2008). «Plet presentat per a la municipalitat de Vilalba dels Arcs contra els terratinents de la Pobla de Massalua dins el terme de Vilalba (1689-1716)». *Beceroles* [Centre d'Estudis Lingüístics de les Comarques Centrals dels Països Catalans], núm. 3, p. 75-88.
- (2010). «Els noms són les coses. Assaig sobre el llenguatge documental en un plet civil del s. XVII. Arxiu de la Corona d'Aragó. Plet Civil 8238. El síndic de la batllia de Miravet contra la Ciutat de Tortosa». *Beceroles* [Centre d'Estudis Lingüístics de les Comarques Centrals dels Països Catalans], núm. 4, p. 35-55.
- AUDÍ, Pere (1994). *Poder i societat: Tortosa, 1600-1650*. Tortosa: Institut d'Estudis Dertosenses.
- BADIA, Montserrat; GANYET, Rosabel; PÉREZ, Sergi (1992). *Vocabulari d'Andorra*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra. Assessorament Lingüístic.
- BAÑÓ, Ricard (1996). *Esborrany de la cort del justícia d'Alcoi 1263-1264: Estudi i transcripció*. Alcoi: Ajuntament d'Alcoi; Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- BAQUÉ, Laia; CASTELLANOS, Carles; LLADÓ, Ramon (2010). *Materials i diccionari per a la traducció juridicoadministrativa francès-català*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- BASCOMPTE, Domènec (1997). *Diplomatari de la vall d'Andorra: Segle XVII*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.
- BASTARDAS, Joan (1991). *Usatges de Barcelona: El codi a mitjan segle XII: Establiment del text llatí i edició de la versió catalana del manuscrit del segle XIII de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona*. 2a ed. Barcelona: Fundació Noguera.
- CASANOVA, Emili (1983). «El dret local valencià i la història de la llengua catalana». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 2, p. 73-83.
- (1984). «Sobre la construcció prepositiva N + P1 + C + P2 + T en català antic». A: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; IX), p. 43-63.
- (1985). «D'elements històrics per al restabliment del llenguatge administratiu català». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 5, p. 61-73.
- (1986). «Els estudis lingüístics sobre documentació administrativa d'èpoques diverses en el País Valencià». A: DUARTE, Carles; ALAMANY, Raimon (ed.). *Tradició i modernitat en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, p. 75-109.
- COROMINES, Joan (1971). «Com hem de dir en lloc de “fallo” i “fallar una causa”?». *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, p. 29-31.
- Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català* (2010). 2a ed. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística. <http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/BTPL/arxius/7_CriterisTraduccioNorm.pdf> [Consulta: 15 maig 2011].

- CUELLAS, Robert Ramon (en preparació). *Ordinacions de la ciutat de Balaguer*. Balaguer: Ajuntament de Balaguer.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja (1926-1962). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll. 10 v.
- DECat = COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa. 10 v.
- DIÈC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana*, 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; Edicions 62.
- DIÉGUEZ SEGUÍ, M. Àngels (2001). *El llibre de cort de justícia de València (1279-1321): Estudi lingüístic*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2002). *Clams i crims en la València medieval: Segons el Llibre de cort de justícia (1279-1321)*. Alacant: Universitat d'Alacant. Departament de Filologia Catalana.
- DJur = *Diccionari jurídic català* (1997). 2a ed. Barcelona: Col·legi d'Advocats: Enciclopèdia Catalana.
- DUARTE, Carles (1985). *El vocabulari jurídic del Llibre de les costums de Tortosa (ms. de 1272)*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- (1986). «L'aprofitament de la documentació històrica en l'establiment del llenguatge administratiu català modern». A: DUARTE, Carles; ALAMANY, Raimon (ed.). *Tradició i modernitat en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, p. 11-21.
- DUARTE, Carles; FERRER, Josep; TORRENTS, Ramon (1984). «L'aprofitament de la documentació medieval en l'establiment del llenguatge administratiu català actual». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 4, p. 3-9.
- DUARTE, Carles; TORRENTS, Ramon (1986). «Notes sobre documents administratius dels segles XVI i XVII». *Revista de Llengua i Dret*, 7, p. 7-11.
- (1988). «Criteris metodològics d'aprofitament de les varietats: la documentació històrica». A: *El llenguatge administratiu: mètode i organització*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, p. 41-53.
- DUVC = GINEBRA, Jordi; MONTSERRAT, Anna (2009). *Diccionari d'ús dels verbs catalans*. 2a ed. Barcelona: Educaula.
- ESPUNY, M. Jesús (1988). «Ordinacions del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1725)». *Arraona: Revista d'Història* [Arxiu Històric de Sabadell], III època, núm. 2, p. 89-95.
- FABREGAT, Ferran; LÓPEZ, Antoni; OLMOS, Vicent S. (1988). «Construccions de llenguatge administratiu municipal del segle XVII al País Valencià». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 11, p. 157-190.
- FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís. *Vocabulari de la llengua catalana medieval* [en línia]. Edició a cura de Germà Colón. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://www.iec.cat/faraudo>> [Consulta: 15 maig 2011].
- FARRENY, M. Dolors (1986a). *Processos de crims del segle XV a Lleida: Transcripció i estudi lingüístic*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- (1986b). «Notes d'interès lingüístic en set processos de crim medievals (Lleida, segle XV)». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 7, p. 47-59.

- FARRENY, M. Dolors (2004). *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FURIÓ, Antoni; GARCIA-OLIVER, Ferran (2007). *Llibre d'establiments i ordenacions de la ciutat de València*. Vol. I. València: Universitat de València.
- Furs de València (1970-2002)*. Edició a cura de Germà Colón i Arcadi Garcia. Barcelona: Barcino. Diversos volums.
- GD62 = *Gran diccionari 62 de la llengua catalana* (2000). Barcelona: Edicions 62.
- GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana* (1998). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GIMENO, FRANCISCO M.; GOZALBO, Daniel; TRENCHS, Josep (ed.) (2009). *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós*. València: Universitat de València.
- GINEBRA, Jordi (2003). «Règim verbal i lexicografia: el *Diccionari català-valencià-balear*». A: GUISCAFRÈ, Jaume; PICORNELL, Antoni (ed.). *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 436-453.
- GRAU I PUJOL, Josep M. T. (1999). «Unes ordinacions de Tarrés (1743)». *Aplec de Treballs* [Centre d'Estudis de la Conca de Barberà], núm. 17, p. 15-32.
- GUINOT, Enric (2010). *Pergamins, processos i cartes reials: Documentació dispersa valenciana del segle XIII*. València: Universitat de València.
- HOMS, Antoni; VILA, Pep (1999). «L'olotí Miquel Matas i la seva "Devota peregrinació de la Terra Sancta y ciutat de Hierusalem"». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 40, p. 123-136.
- LAIORÓN PLA, Aureliano J. (2001). *Libre de diverses statuts e ordenacions fets per lo consell de la vila de Algezira*. València: Universitat de València.
- Llibre del Consolat de Mar (1981-1985)*. Edició a cura de Germà Colón i Arcadi Garcia. Barcelona: Rafael Dalmau; Fundació Noguera; Fundació Salvador Vives Casajuana. Diversos volums.
- LLOVET, Joaquim (1989). «Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 33, p. 4-9.
- MADURELL, Josep-M. (1973). «Les ordinacions de la Confraria dels Paraires i Teixidors de llana de Sant Quirze de Besora (1679)». *Ausa* [Patronat d'Estudis Osonencs], vol. VIII, núm. 75, p. 150-159.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (1989). «Les Ordinacions de la costa marítima del regne de València (1673): una mostra de llengua administrativa en el segle XVII». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 13, p. 77-89.
- (1991). *Les ordinacions de la costa marítima del regne de València (1673)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; València: Universitat de València.
- (1992). «Unes ordenances del càrrec de sots-sagristà de la Seu de València dels segles XVI i XVII. Edició i notes lingüístiques». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 18, p. 25-66.
- (2007). «El registre juridicoadministratiu català al segle XVII. L'obra de Josep Llop». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 47, p. 113-141.
- MARTÍNEZ I TABERNER, Catalina (2000). *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma: Universitat de les Illes Balears.
- MESTRES, Josep M. (1988). «L'estudi diacrònic del llenguatge administratiu». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 11, p. 119-133.

- MIRALLES, Joan (1984). *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60): Introducció, transcripció i estudi lingüístic*. Palma: Moll.
- (2001). «Interès lingüístic dels llibres de cort reial». *Entorn de la història de la llengua*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma: Universitat de les Illes Balears, p. 109-125.
- MONTSERRAT, Anna; GINEBRA, Jordi (2000). «El règim verbal en el diccionari de Pompeu Fabra». A: GINEBRA, Jordi [et al.] (ed.). *La lingüística de Pompeu Fabra*. Vol. II. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, p. 165-178.
- PLANAS ROSSELLÓ, Antoni (2001). *El derecho penal histórico de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- PLANES I ALBETS, Ramon (2009). «Les ordinations de Prats i Sansor sobre bestiar, pastures i artigues (la Cerdanya, 1768)». *Arxiu de Textos Catalans Antics* [Institut d'Estudis Catalans: Facultat de Teologia de Catalunya], núm. 28, p. 661-672.
- POHLE, Lars Martin (2008). *Perquè ara —gràcies a Déu— hi ha justícia: Un estudi sobre la delinqüència a Andorra als anys 1600-1640*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- POLANCO, Lluís B. (1984). «Seminari sobre la tradició i les variacions regionals del llenguatge administratiu». A: DUARTE, Carles; ALAMANY, Raimon (ed.). *L'establiment del llenguatge administratiu*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, p. 11-22.
- PONS, Antoni (1949). *Libre del mostassaf de Mallorca*. Palma: Consejo Superior de Investigaciones Científicas: Escuela de Estudios Medievales.
- RABELLA, Joan Anton (2009). «La llengua dels llibres de cort de justícia». A: PÉREZ SALDANYA, Manuel; MARTINES, Josep (ed.). *Per a una gramàtica del català antic*. Alacant: Institut Universitari de Filologia Valenciana, p. 61-72.
- RASICO, Philip D. (1993). *Estudis i documents de lingüística històrica catalana*. Barcelona: Curial. [Els dos documents de tipus juridicoadministratiu, el *Capbreu de la Vall de Ribes* i les *Ordinacions d'Empúries*, estan reproduïts al llibre del mateix autor *El català antic* (Girona: CCG, 2006). El primer també apareix al *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, núm. 42 (1989-1990), p. 341-378. El segon també apareix a: *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; X), p. 111-143.]
- RIAL, Ramon; ROVIRÓ, Ignasi (1999). «Ordinations per lo regiment dela Universitat litteraria de la present ciutat de Vich (1708)». *Ausa* [Patronat d'Estudis Osonencs], vol. XVIII, núm. 143, p. 415-455.
- RIPOLLÉS I DE LA FRAGUA, Roser (1999). *La llengua catalana durant el segle XVII: Segons documents de l'Arxiu de l'Ajuntament de les Borges Blanques*. Les Borges Blanques: Ajuntament de les Borges Blanques.
- RUBIO VELA, Agustín (ed.) (1985-1998). *Epistolari de la València medieval*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2 v.
- RUBIO VELA, Agustín (1988). *El procés de Sueca: La mala vida en una comunitat rural del trescents*. Alzira: Bromera.

- RULL, Xavier (2007). «Presència del llenguatge jurídic i administratiu andorrà en la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 47, p. 61-78.
- (2010a). *El parlar d'Andorra dels segles XVII i XVIII*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.
- (2010b). «El règim verbal en els vocabularis jurídics: una proposta de representació». *Terminàlia* [Societat Catalana de Terminologia], núm. 2, p. 23-31.
- SOLÉ I COT, Sebastià (1977). «Fonts històriques per a la recuperació de la terminologia jurídica catalana». *Revista Jurídica de Catalunya* [Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona], núm. 3, p. 691-696.
- (1982). «La llengua dels documents notariaus catalans en el període de la Decadència». *Recerques. Història, Economia, Cultura* [Universitat de València], núm. 12, p. 39-56.
- TEIXIDÓ, Jaume (2009). «Les ordinacions municipals de Conesa (segles XIV-XV)». *Recull* [Associació Cultural Baixa Segarra], p. 113-146.
- TORRES, Marià (1993). *La llengua catalana a Eivissa al segle XVII: «Reals ordinacions de la Universitat d'Eivissa» (1663): Introducció, estudi lingüístic i transcripció*. Eivissa: Mediterrània.
- TORRÓ, Josep (ed.) (2009). *Llibre de la cort del justícia de Cocentaina (1269-1290)*. València: Universitat de València.
- TURULL, Max (2004). «*Liber consiliorum*: Llibre de consells de la Paeria de Cervera (1332-1333)». *Initium. Revista Catalana d'Història del Dret* [Associació Catalana d'Història del Dret Jaume de Montjuïc], núm. 9, p. 815-943.
- VELA, Susanna (2002). *Diplomatari de la vall d'Andorra: Segle XV*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra.
- VILA, Neus (1987). «Importància dels documents jurídic-processals en l'estudi lingüístic». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 10, p. 69-74.
- VJur = *Vocabulari jurídic* (2006). València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.